

1. »Ecclesia semper reformanda est« som liturgisk axiom

Hvis vi vil tale om »det lutherske« kunne vi netop med indsigterne fra Bo Kristian Holms artikel i »Præsten« tale om, hvordan »kernen«, det kristelige, kan vokse og blive til liv og gudstjenesteliv.

En workshop kunne derfor tage udgangspunkt i det ene spørgsmål:

Hvordan er det tydeligt, når man går i kirke her hos os, at her møder vi den opstande lyslevende Kristus?

og delt lidt op kunne man tale om:

Kan man høre det i bønner og prædiken?

Kan man fornemme det i liturgien?

Er det tydeligt i det liturgiske fællesskab (menigheden)?

Baggrund (til workshop-lederen):

Kunne vi i en samtale bruge Luthers udsagn »Ecclesia semper reformanda est« som et liturgisk axiom?

Et axiom er i matematikken en grundsætning, som antages at være sand, uden at man har bevis for det. Samtidig ligger axiomet til grund for et større system af sætninger.

Liturgi er liv. Og derfor kan samtalen om den ikke låses fast i et særligt system. Alligevel vover jeg her, at forsøge tanken om axiomet.

For det ikke befordrende for samtalen, at udgangspunktet er diffust eller ligefrem ukendt, og samtidig bedrevidende påståeligt og indforstået selvfølgeligt.

En gang imellem – eksempelvis i den aktuelle debat om dåbsliturgi – kan man få fornemmelsen af, at der ikke altid er et ønske om samtale. Og man kunne måske endda forledes til at mene, at der kunne være tale om et forsøg på at etablere det størst mulige råbekor med en sprogbrug, der får Kaptajn Haddock til at virke spagfærdig.

Så: kunne man forestille sig, at vi i en evangelisk-luthersk kirke kunne finde en tilnærmelsesvis fælles platform at tale og samtale ud fra? Og kunne det være det reformatoriske princip om, at kirken aldrig må stivne og blive til en ny lov, men at den kun må være bundet til ét – eller rettere én: Kristus. Og at den som følge deraf altid må formes på ny, altid inkarneres netop hér – netop nu. Autentisk kontinuitet af kirkens gamle tradition kræver ansvarlig refleksion og forandring. Ecclesia semper reformanda est – kirken må altid reformeres.

Skal vi tale om lutherske gudstjenester, er det ikke ens nedskrevne liturgier, vi skal lede efter. Snarere må vi lede efter principper for liturgi. For Luther beskriver kirke og liturgi som noget organisk og foranderligt (uden at bruge ordene). Kirken er en organisme og ikke en organisation.

Det er naturligvis en ufarbar vej at »ville forandringen for forandringens skyld«, som det ofte siges (også om ethvert nok så gennemreflekteret tiltag til forandring). Forandring er ikke i sig selv en dyd. Den må ske for at gøre tydeligt, hvem Kristus er, hvilken Gud vi tror på, – og ud fra en indsigt i, hvem vi selv er, og hvilken verden vi lever i. Den må ske nænsomt på en måde, som den stedlige menighed kan føle sig hjemme i.

Følgende, sikkert velkendte, fortælling kan illustrere det: *Luther måtte i 1522 i al hast vende tilbage til Wittenberg fra Wartburg (hvor han var i en slags kombineret eksil/skriveorlov), fordi hans ven Karlstadt i sin iver efter at forny gudstjenesten efter de reformatoriske værdier havde tvunget reformer igennem uden hensyn til menigheden. Luther genoptog den gamle nadverpraksis, den latinske messe og brugen af billeder. Og han prædikede derefter i otte prædikener om, at alle ændringer må ske gennem undervisning og kærlighed, ikke ved magt.*

Gudstjenestefornyelse (et ord, der ikke bruges af Luther, men som han taler om på andre måder) må ske med »undervisning og kærlighed«. Der er altså – foruden teologiske – også pædagogiske og menneskelige/sjælesørgiske hensyn at tage i arbejdet med gudstjenesten. Hvordan man arbejder med det, er ikke anliggendet her.

At stifte i én bestemt periodes liturgi på ét geografisk sted, og ville gøre denne til den lutherske gudstjeneste, er ligeså ufarbar en vej. Når vi af og til hører, at »den klassiske lutherske gudstjeneste er ...« (og så kommer ofte en beskrivelse af stedets gudstjeneste som værende den bedste og mest rigtige), så må vi også vide, at der i Tyskland, Brasilien og Tanzania, i Thy og på Nørrebro findes lutherske kirker, hvis gudstjenester kan være endog meget forskellige fra den form, som jeg kender bedst.

Luther udarbejdede i 1523 og 1526 to forskellige beskrivelser af den lokale gudstjeneste i Wittenberg (I forordene til »Formula Missae« og »Deutsche Messe«. Den kendte han og menigheden, og den trivedes de med. Samtidig sagde han, at var der andre, der havde bedre måder at fejre gudstjeneste på, hørte han gerne om det, så de måske også i Wittenberg kunne lære af det. Gudstjenesteordningen måtte aldrig blive en lov, for så ville overholdelsen af denne lov blive en ny slags gerningsretfærdighed.

Når der i Confessio Augustana Art 7 og 15 står, at det ikke er nødvendigt med ens kirkeskikke, så er det ikke for at sige, at kirkeskikkene/gudstjenesteordningerne er ligegyldige, men at de netop hvert sted skal udformes så de forkynder Kristus. Lokale forhold og den lokale menighed må præge liturgien.

Man kan vel sige, at de lutherske gudstjenester var kendetegnet af både konservatisme (en slags genkendelsens glæde, man skal ikke ændre for at ændre) og kritik (evangeliet stod fast – gudstjenesteordningen skulle udformes, så den befordrer og tydeliggør evangeliet). Dobbeltheden: konservatisme og kritik, er nøglebegreber, der gør udformningen af en gudstjenesteordning til liv og dynamik.

2. Luthers vægtlægning på gudstjenesten som kommunikation

Workshop for alle med et særligt ansvar for gudstjeneste

Inspireret af Martin Luthers prædiken ved indvielsen af Hartenfels Slotskapel 5. oktober 1544 i Torgau. Slotskapellet er den første kirke, der bevidst er bygget efter reformatoriske principper – og den første og eneste gang, Luther holder indvielsestale/prædiken i anledningen af en ny kirke (han dør 2 år senere).

I bogen »Qualität im Gottesdienst« (omtalt i forbindelse med workshoppen om »kvalitet«) har Harald Schroeter-Wittke en kort og spændende artikel om »Moderation«. Moderation er kunsten at indlede gudstjenesten på en gæstfri måde, så andre fornemmer, at de er velkomne, samt at sørge for et »flow« i liturgien og med forholdsvis få, gennemtænkte og korte bemærkninger lede gudstjenesten, så den bliver lettere at forstå og deltage i.

Vi siger, at vi fejrer gudstjeneste, og vi omtaler gudstjenesten som en fest. Med fare for at det lyder for fladt, kan man måske alligevel sige, at moderation er en slags »toastmaster-opgave«, således at alle gæster føler sig velkomne og godt tilpas.

Det vi ofte hører nedgørende omtalt som »regibemærkninger«, tager man her alvorligt, så det ikke bliver til løsnik-snak, men er en del af selve gudstjenesteforberedelsen. Moderation at tage det reformatoriske ønske om offentlighed og forståelighed alvorligt.

I vores hjemlige sammenhæng er det en smule tankevækkende, at foragten for regibemærkninger åbenbart kun omfatter de bemærkninger, der ikke står i alterbogen – skønt en sætning som »lad os alle bede« i lige så høj grad er en regibemærkning.

Af Luthers prædiken/tale ved indvielsen af Hartenfels Slotskapel 5. oktober 1544 udleder Harald Schroeter-Wittke seks kriterier for god liturgisk moderation. Det er:

– VENLIGHED. Luther tiltaler menigheden som »mine kære venner«. Det giver en stemning af venskab, ligeberettigelse, og af at her mødes vi i øjenhøjde.

– AT TAGE MENIGHEDEN ALVORLIGT SOM SUBJEKT FOR LITURGIEN. Luther er bevidst om, at han er liturgisk mo-

derator. Han er ikke eneansvarlig for liturgien, og det tilkommer ham ikke at være det. Han tilskynder menigheden til at være med-liturger: »det tilkommer ikke mig alene, men I skal også gøre jer umage for, det i dette nye hus forholder sig sådan, at der ikke sker andet, end at vor kære Herre selv taler med os gennem sit hellige ord, og vi svarer ham med bøn og lovsang« – og allerede halvandet minut inde i hans tale beder han sammen med menigheden Fadervor.

– INDFØRING. I begyndelsen af sin tale leder Luther menigheden lige ind i kernen af, hvad gudstjenesten er. Her taler han både om tradition og fornyelse. »Liturgisk moderation er nødvendig, fordi den for gudstjenestens skyld skal gøre forståeligt, hvordan tradition og situation hænger sammen lige her og lige nu«, siger Schroeter-Wittke.

– LET FORMULERET. Luther udtrykker selv det væsentlige i en bisætning, når han siger: »at vor kære Herre selv taler med os gennem sit hellige ord, og vi svarer ham med bøn og lovsang«. Moderation udsiger noget vigtigt på en enkel og bevidst »henkastet« måde, og uden at gøre væsen af sig.

– AFGRÆNSNING. I talen gør Luther klart, hvilken forskel der er på en evangelisk og en reformert kirkeindvielse. Moderation er en slags »konfliktbearbejdelse«, forstået på den måde, at det før så selvfølgelig ikke mere er selvfølgeligt, der er risiko for misforståelse – og derfor må der præciseres, hvad der her er på færde.

– ELEMENTARISERING SOM HORIZONTUDVIDELSE. Moderation gør noget tilgængeligt og enkelt (ikke forenklet). Det er en hjælp til forståelse, og udvider vores snævre horisont.

Det vanskelige ved moderation i gudstjenesten er – siger Schroeter-Wittke – at balancere mellem på den ene side glæden ved bare at være til gudstjeneste og på den anden side de forskellige behov for information. Det må gøres på sådan en måde, at man får endnu mere lyst til at gå til gudstjeneste. Derfor må der i mindre grad være tale om en forklaring, og i højere grad tale om at skabe bevidst

hed om og sammenhæng i det, der sker i gudstjenesten. Et eksempel kan være nogle ord, der knyttes til salmer og musik, der kan virke lidt fremmedartet.

Liturgisk moderation bliver først problematisk, når den bliver påtrængende og skygger for selve gudstjenesten. Derfor må den både forberedes og fremføres sprogligt meget præcist.

Vi er i Danmark ofte meget tilbage for at påtage os »toast-master-opgaven«. Måske fordi vi har tænkt, at liturgien i sig selv var forståelig. Måske fordi liturgi har været anset for at være ligegyldig, eller måske ligefrem stå i vejen for det væsentlige: Ordets forkyndelse. Måske fordi vi ikke vil være påtrængende eller »over-pædagogiske«. Forhåbentlig ikke, fordi vi er ligeglade med menigheden, og bare tænker: hvis de ikke kan finde ud af, hvad der sker, er det fordi de ikke kommer tit nok. At være gæstfri, og at holde gudstjeneste på en åben og menneskevenlig måde, er en vigtig opgave.

Det kunne være spændende, om vi kunne besinde os på, at gudstjenesten på mange virker fremmed og uforståelig. Samtidig er den for andre hjemlig og genkendelig. Hvis vi kan arbejde bevidst med moderation, kan flere føle, at i gudstjenesten er de »børn af huset«. Og der, hvor man er velkommen, kommer man gerne igen.

Opgaven i denne workshop kan være: at tale om, hvordan de seks nævnte kriterier er i spil i gudstjenesten hos os lokalt.

at arbejde konkret med moderation:

*Vil vi have en indledning til gudstjenesten – og i så fald hvornår?
Og hvem skal sige den?*

Kan man sige: »vi vil stå op og bekende vores kristne tro«?

Skal salmenumrene siges, selv om de står på salmetavlen?

Fortæl om engang, hvor du ikke vidste, hvad du skulle gøre til en gudstjeneste. Hvad ville have hjulpet dig?